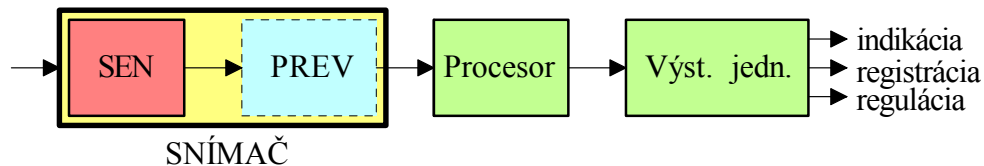

1. ÚVOD

- ♦ požiadavky na snímanie **rôznych** veličín
- ♦ vhodné senzory - rôzne druhy sensorov
- ♦ vstupné časti - vlastnosti, možnosti, poruchové veličiny

1.1. Merací kanál

Obr.. 1.

Tu je *senzor* chápaný ako vstupná citlivá časť snímača (česky čidlo)

Snímač sa potom chápe ako zložitejší celok.

Poznámka: Niektorí autori problém uvádzajú opačne, t.j. senzor je zložitejšia časť už i s pomocnými obvodmi.

1.2. Rozdelenie sensorov

Podľa infonosiča :

- ♦ neelektrické (pneu, mech, opt, magn...)
- ♦ elektrické (elektron, polovodič, mikroelektron....)

Podľa výstupu:

- aktívne - U, I, f..
- pasívne - zmena parametrov (R, L, C,...)

Podľa meranej veličiny:

- ♦ mechanické - poloha, otáčky...
- ♦ tepelné
- ♦ elektrické - U, I, P, ..
- ♦ magnetické - B, H, Φ
- ♦ radiačné - svetlo (IR , UV), α , β , γ , kozmické ...
- ♦ chemické - pH, analýza ..

1.3. Generácie senzorov

Prvá generácia. - makroskopické princípy (mechanické, chemické,...).

Druhá generácia. - elektronické javy (piezo, fotoel, PAV) najmä **polovodičové senzory**

Tretia generácia. Veličina pôsobí na svetelný lúč - **svetlovodné senzory**

2. MAGNETICKÉ OBVODY SENZOROV

- ♦ pasívne časti
- ♦ permanentné magnety

jednotky:

indukcia B [T]	(1 T = 10 000 G [gauss])
intenzita H [A/m]	(1 A/m = $4\pi \cdot 10^3$ Oe [oersted])
permeabilita μ [H/m]	($\mu = \mu_0 \cdot \mu_r$) ($\mu_0 = 4\pi \cdot 10^{-7}$ [H/m])

Poznámka: Citlivé senzory zmerajú indukcie od **7 nT ÷ 0,6 mT** . Zemské magnetické pole má cca **24 ÷ 66 μ T**.

Vlastnosti podľa stavby atómu (počet elektrónov, spin, jeho kompenzácie...)

podľa kritéria μ_r delíme na:

- ♦ diamagnetické - $\mu_r \leq 1$ (0,9999)
(Cu, Ag, Be, Zn, Hg, Ge, Pb, Bi, Se)
- ♦ paramagnetické - $\mu_r \geq 1$ (1,000111)
(Na, K, Mg, Ca, Al, Sn, Mn, Pt, O₂ ...)
- ♦ feromagnetické - $\mu_r \gg 1$ (50 000) (Fe, Co, Ni)

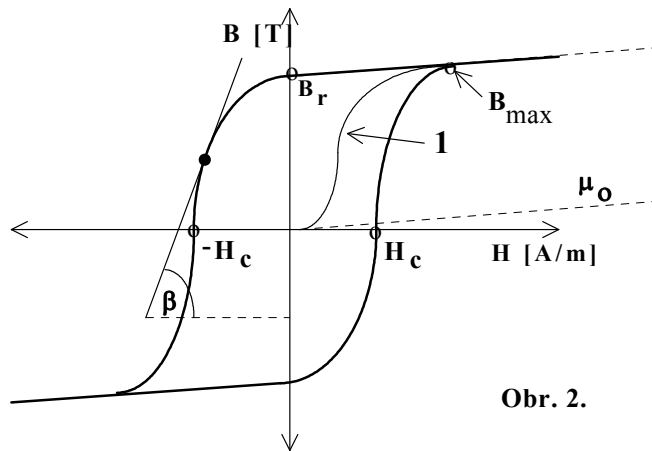
zliatiny z para prvkov Mn-Al-Cu, resp. Mn-Sn- Cu.

Heusslerova zliatina - 15%Mn, 10%Al, 75%Cu má $B_{\max}$ ako Ni)

- obvody s magneticky mäkkými materiálmi
- obvody s magneticky tvrdými materiálmi

Hysterézna krivka

- ♦ zadaná tabuľkou, alebo graficky
- ♦ získa sa meraním na hotových materiáloch

Obr. 2.

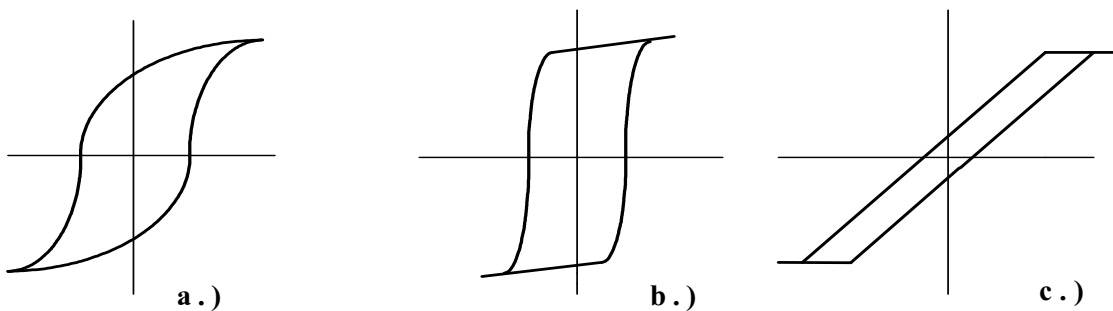
- 1 - krivka prvotnej magnetizácie
- B - magnetická indukcia $B = \mu \cdot H$
- H - intenzita magnetického poľa
- B_r - remanentná indukcia
- H_c - koercitívna sila
- B_{max} - maximálna dosiahnuteľná indukcia

$$\operatorname{tg} \beta = \frac{\Delta B}{\Delta H} = \mu \quad - \text{permeabilita diferenciálna (v pracovnom bode)}$$

$$\mu_0 - \text{permeabilita vákua } (4\pi \cdot 10^{-7} \text{ H/m}), \text{ pričom } \mu = \mu_0 \cdot \mu_r$$

2.1. Magneticky mäkké materiály

- úzka hysterézná krivka $\rightarrow$ nízka hodnota H_c (2 až 10 A/m)

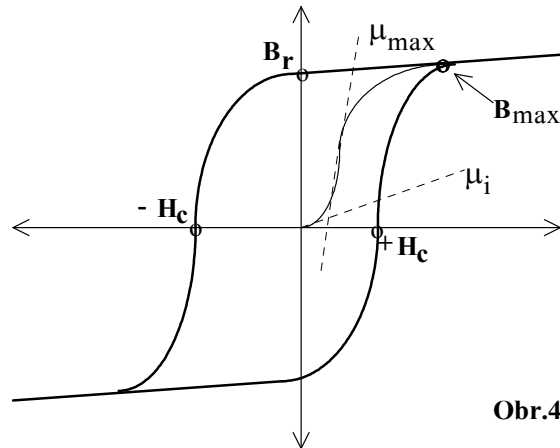
Obr.3

- a.) izotropný (trafoplech)
- b.) anizotropný orientácia $\parallel$ so smerom B
- c.) anizotropný orientácia $\perp$ na smer B

Poznámka: Anizotropia vzniká i pri mechanickom namáhaní. Pri ťahu rastie rel. permeabilita μ_r , teda i mag. vodivosť → orientované materiály.

Hysterézne straty - závisia od H_c , hodnoty B a od f

Vírivé straty - závisia od ρ (merný odpor) a od f^2

μ_i - počiatočná (absolútna) permeabilita, dotyčnica v bode 0 [A/m]

$\mu_{\max}$ - maximálna permeabilita, dotyčnica v inflexnom bode krivky prvotnej magnetizácie

2.1.1. Typy a tvary materiálov

- ♦ kovové - vyššie $B_{\max}$ (1 - 1,5 T), pre nízke f (do 10 kHz)
- ♦ ferity - nižšie $B_{\max}$ (0,3 - 0,4 T), pre vyššie f , (menšie vírivé straty)

Kovové materiály

Tvar - plechy s rôznou hrúbkou :

- strihané
- vinuté - toroid, C jadro (orientované plechy)
- leptané - veľmi tenké (cca 3 μm)

Dôležité hodnoty sú $B_{\max}$, B_r , H_c , μ .

$B_{\max}$ pre rôzne materiály :   kremíková oceľ do 1,8 T
  zliatiny do 2 T - vinuté

Poznámka: Maximálnu hodnotu indukcie $B_{\max}$ má zliatina Fe - Co 2,43 T pri $H = 100$ A/m.

Vzduchová medzera v obvode:

- ♦ parazitná (má byť čo najmenšia)
- ♦ žiadaná, kedy:
  - linearizuje krivku
  - stabilizuje parametre
  - zabraňuje presýteniu (tlmivky)

Ferity

- lisované spekané materiály
- malá elektrická vodivosť ($\rho = 10 - 10^5 \Omega\text{m}$)
- malé vírivé straty
- menšia B_{max} , okolo 0,3 až 0,4 T
- mechanicky podobné keramike, sú veľmi tvrdé a krehké
- obrábanie - brúsenie, špeciálne technológie - ultrazvuk

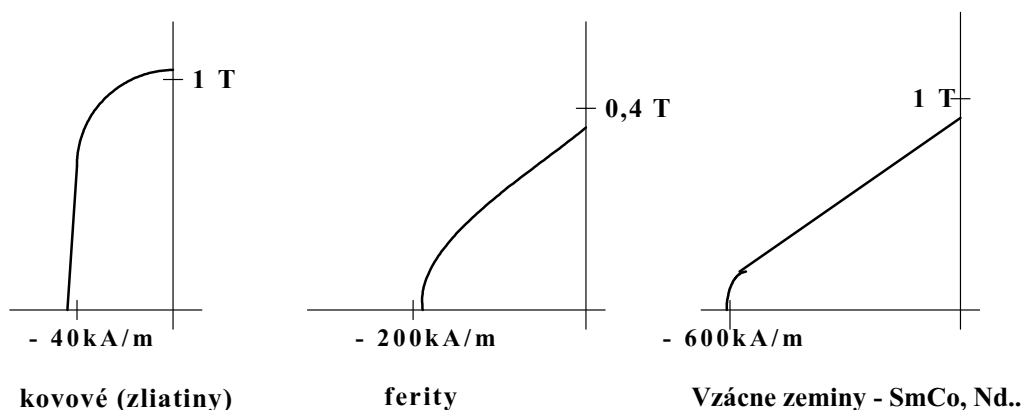
Magnetostrikcia - zmena magneticko $\Leftrightarrow$ mechanických vlastností

- 2-1 1. Prečo majú byť kovové materiály pre striedavé obvody čo najtenšie.
2. Orientované materiály neznašajú mech. namáhanie, resp. opracovanie. Prečo?

2.2. Magneticky tvrdé materiály, permanentné magnety

H_c je značne vyššia, typicky $20 \div 800$ [kA/m]

Materiál - tzv. demagnetizačná charakteristika (časť hyst. krivky)

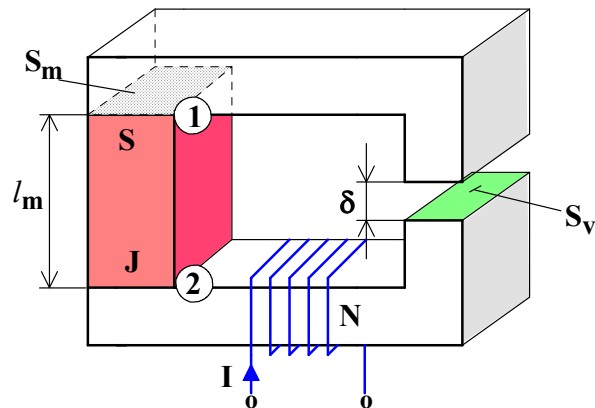
Obr.5.

Poznámka: **Plastický magnet** - polymér PANiCNQ (polyaniline + tetracyanoquinodimetan)

Kravský magnet - AlNiCo v plaste, v bachore chytá kúsky železa, obalí sa, neškodí.

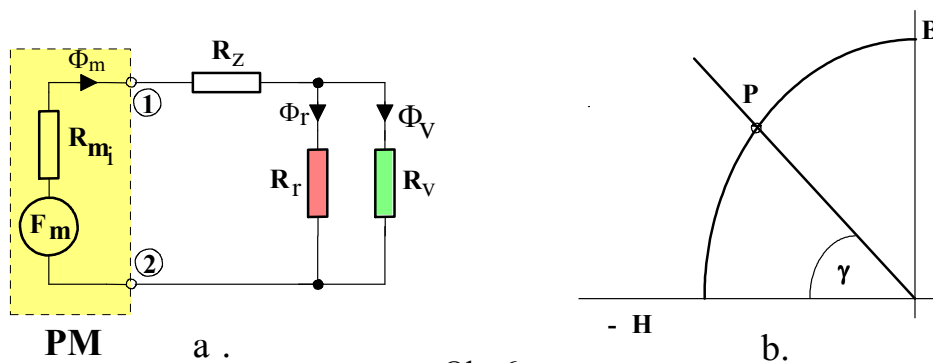
2.2.1. Riešenie obvodov s permanentnými magnetmi (PM)

Jednoduchý obvod s PM (obr.5a)

Obr.5a.

Náhradná schéma obvodu obr.6a

Obr.6.

F_m - magnetomotorická sila	R_{m_i} - vnútorný mag. odpor PM
R_z - odpor pól. nástavcov	R_r - rozptylový odpor
R_v - mag. odpor vzduchovej medzery (žadanej)	Φ_r - rozptylový mag. tok
Φ_m - mag. tok z PM	
Φ_v - mag. tok vo vzd. medzere	

Riešenie graficko - výpočtové

- pre "normálnu" vzduch. medzeru platí $R_z \ll R_v$
- zvyšok je lineárny (vzd. medzera), vyjadrením je priamka (pracovná)

Rovnica pracovnej priamky

Môžeme ju získať zo základných rovníc magnetického poľa:

$$\oint \vec{H} \cdot d\vec{l} = \int_S \vec{i} \cdot d\vec{S} \quad \text{a} \quad \Phi = \int_S \vec{B} \cdot d\vec{S}$$

smernicový tvar: $y = \operatorname{tg} \alpha \cdot x + q$

pre B a H súradnice je: $B_m = -\operatorname{tg} \gamma \cdot H_m \pm K$

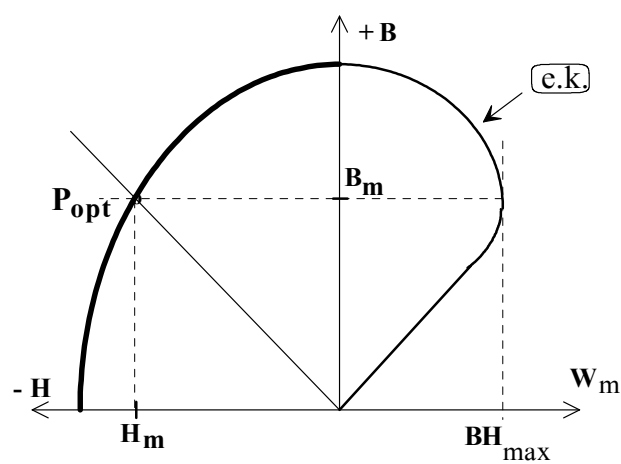
Konečné vyjadrenie :

$$B_m = -\mu_0 \frac{l_m}{\delta} \frac{S_v}{S_m} \frac{\sigma_r}{\sigma_p} H_m \pm \frac{S_v}{S_m} \frac{1}{\delta} \frac{\sigma_r}{\sigma_p} \mu_0 N I \quad (2-1)$$

Zaujímavé polohy priamky sú pre prípady :

- ♦ ak $\delta \rightarrow 0$, potom $\operatorname{tg} \gamma \rightarrow \infty$ a uhol $\gamma \rightarrow 90^\circ$
uzavretý magnetický obvod - toroid. (pamäťové prvky)
- ♦ ak $\delta \rightarrow l_m$, potom $\operatorname{tg} \gamma \rightarrow \mu_0$ a uhol γ je malý
otvorený mag. obvod (napr. PM je vybraný z obvodu)

Pracovný bod a jeho umiestnenie

Obr.7.

súradnice B_m a H_m predstavujú hodnoty vo vnútri PM.

Energia PM ako súčin : $W_m = B_m H_m$ "energetická krivka" (e.k.) na obr. 7.

$$V_m = \frac{\sigma_r \sigma_p B_v^2}{B_m H_m \mu_0} V_\delta$$

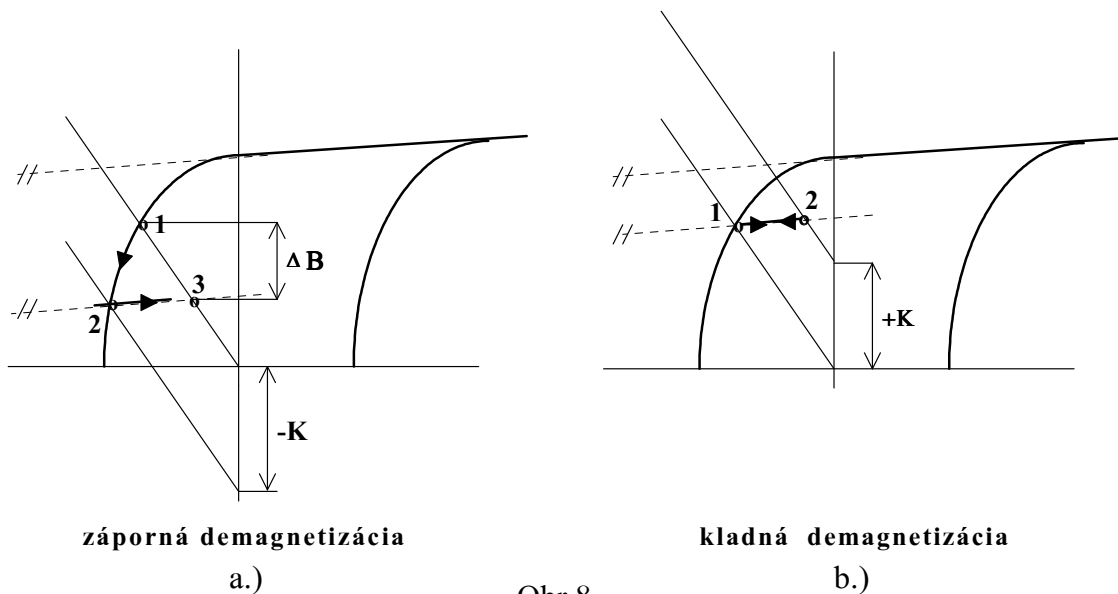
W_m maximálne $\rightarrow$ energetické maximum $\rightarrow$ optimálny prac. bod

Demagnetizácia

prídavný mag. tok, vplyv : kladný, záporný

Posun spôsobený :

- ♦ cievkou - posun prac. bodu o hodnotu K v smere + , alebo -
- ♦ ale tiež zmenou sklonu prac. priamky (rozobraním obvodu)

Obr.8.

Pre malé posuny:

Vratná hysterézná krivka - smernica je približne rovnobežná s dotyčnicou v bode B_r

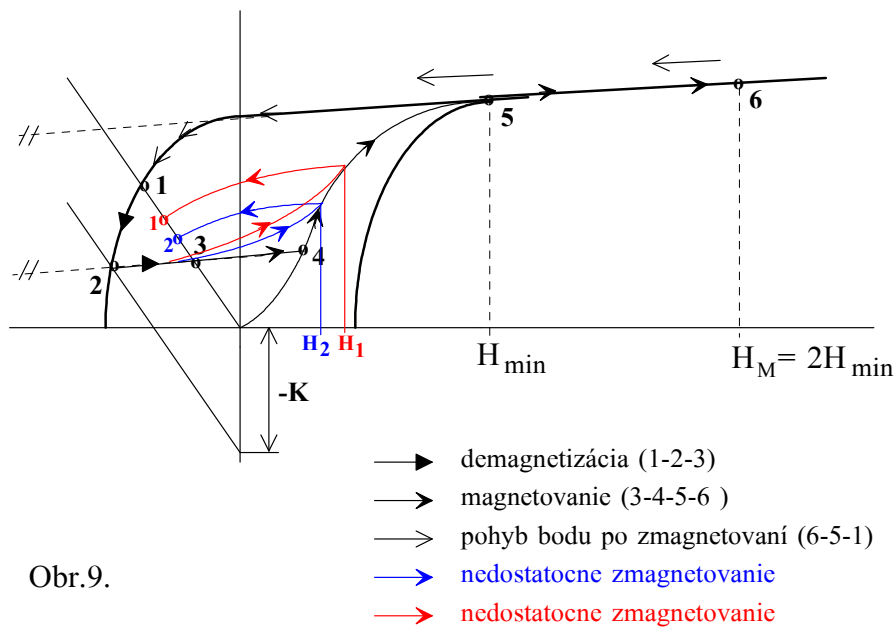
2.2.2. Zmagnetovanie (namagnetovanie) PM

a.) robí sa medzi pólovými nastavcami

b.) častejšie cievkou, ovinutou okolo PM - magnetuje sa zložený mag. obvod

vysoká intenzita prúdu (pre $2 H_{min}$) $\rightarrow$ vybitie kondenzátora do cievky

Obr.9.

odporúča sa $2 H_{\min}$ (resp. $5 H_c$) → sme na obalovej (maximálnej) krivke

Stabilizácia parametrov

- starnutie :
- prirodzené
  - umelé : - teplotou
  - odmagnetovaním (cca 10%)

- 2-2. 1. Magnetuje sa hotový zložený mag. obvod, alebo sa zmagetovaný perm. magnet vkladá do obvodu ? Záleží to od typu materiálu ?
2. Môžeme dosiahnuť v niektorej časti obvodu, napr. vzduchovej medzere väčšiu B ako v perm. magnete ?